

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 14 (27)

Суми – 2019

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i14.p80>

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ У СФЕРІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

Плотнікова Марія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Жительна Ольга Вадимівна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

В статті досліджується електронне урядування у сфері адміністрування податків і зборів в Україні, яке проходить своє становлення на основі напрямів визначених в Концепції розвитку електронного урядування. Реалізація основних передбачених Концепцією напрямків поступово здійснюється, за винятком електронного адміністрування акцизного податку.

Електронне урядування у податковій сфері передбачає такі напрямки: 1) сервісне обслуговування платників податків з використанням інформаційно-комунікативних технологій; 2) проведення електронних перевірок платників податків; 3) обмін інформацією в електронному вигляді з органами влади для здійснення інформаційно-аналітичної діяльності контролюючих органів; 4) отримання інформації від осіб, що сприяють сплаті податків і зборів. На практиці виникають проблеми в реалізації прав платників податків при здійсненні електронного урядування в сфері адміністрування податків і зборів. Зокрема, це стосується електронного адміністрування податку на додану вартість, в частині блокування податкових накладних, а також проблеми у роботі електронного кабінету платників податків.

Запропоновано шляхи вирішення проблеми технічних недоліків системи адміністрування ПДВ: надати платникам податку альтернативу подання податкової звітності у паперовому вигляді за наявності технічних проблем або запровадити певний вид документу (квитанції), яка підтверджувала б намір платника податку відправити звітність до контролюючих органів. Стосовно проблеми зупинення реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування пропонується запровадити нульове декларування платниками податків залишків товарів, які були придбані ними до введення системи електронного адміністрування ПДВ; збільшити чисельність працівників ДФС, які б розглядали питання про поновлення реєстрації податкових документів.

Наголошено, що розвиток електронного адміністрування в сфері адміністрування податків та зборів повинен відбуватися на основі принципу сумісності даних та принципу одноразового введення інформації, для чого ДФС повинна мати доступ до відповідних державних реєстрів або отримувати з них відповідну інформацію, а також створити інформаційні сервіси обробки такої інформації.

Ключові слова: електронне урядування, адміністрування податків та зборів, податкова звітність, інформація, електронний кабінет платників податків, податок на додану вартість.

Plotnikova M.V., Zhytelna O.V. Some problems of legal regulation of the electronic government in the field of administration of taxes and charges. The paper studies e-government in the area of taxes and fees administration in Ukraine, which takes place on the basis of the directions, defined by the Concept of e-Government Development. Realization of the main directions provided by the Concept is gradually implemented, except for the electronic administration of the excise tax.

Electronic government in the tax area includes the following areas: 1) service of taxpayer, using information and communication technologies; 2) conducting electronic checks of taxpayers; 3) electronic exchange of information with the authorities to carry out the informational and analytical activities of the controlling bodies; 4) receiving information from persons contributing to the payment of taxes and fees. In practice, there are some problems in realization of the rights of taxpayers in the e-government implementation in the area of taxes and fees administration. In particular, this concerns the electronic administration of value added tax, in terms of blocking tax invoices, as well as problems in the work of taxpayers' electronic cabinet.

There were several ways offered, concerning solving the problem of technical weaknesses of the VAT administration system, which are: to provide taxpayers with an alternative to filing tax reports, in case of technical problems existence, or to introduce a certain type of document (receipts), which would confirm the intention of the taxpayer to send the reporting to the controlling bodies. Regarding the problem of stopping the registration of tax invoices and adjustment calculations, it is proposed to introduce a zero declaration of remaining goods, that were purchased by taxpayers before the introduction of the system of electronic administration of VAT; to increase the number of State Fiscal Service employees who would consider the issue of renewal of tax documents registration.

It has been emphasized that the development of e-administration in the area of administration of taxes and fees should be based on the principle of data compatibility and the principle of one-time information input, for which the State Fiscal Service should have access to or obtain relevant information from the state registers, as well as to create informational services for the processing of such information.

Key words: e-government, administration of taxes and fees, tax reporting, information, electronic cabinet of taxpayers, value added tax.

Актуальність дослідження. Застосування сучасних інформаційних технологій у приватній сфері забезпечує підвищення ефективності виробництва, розширення підприємництва, збільшення доходу. Сфера взаємодії приватних суб'єктів з органами публічної адміністрації також повинна бути ефективною, тобто забезпечувати належне виконання ними функцій регулювання, нагляду, контролю, надання адміністративних послуг тощо. Правильне застосування інформаційно-комунікативних технологій в діяльності органів публічної адміністрації є важливим чинником формування ефективної системи електронного урядування в Україні. Ця сфера наразі динамічно розвивається, зокрема, створюються нові державні реєстри, надання адміністративних послуг переводиться в електронну форму.

20 вересня 2017 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію розвитку електронного урядування в Україні, згідно з якою, першочерговим пріоритетом реорганізації

державної системи управління було визнано запровадження електронного урядування та його розвиток. Слід зазначити, що процес впровадження вищевказаного явища у податковій сфері України досі триває, зокрема здійснюється подання податкової звітності в електронному вигляді, запроваджене електронне адміністрування податку на додану вартість, створено "Єдине вікно для міжнародної торгівлі", в деяких випадках отримання інформації для здійснення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Державної фіскальної служби здійснюється в електронному вигляді. Проте у функціонуванні цих напрямків виникають проблеми не тільки організаційного характеру, що і зумовлює актуальність дослідження правових засад здійснення правового регулювання електронного урядування у сфері адміністрування податків і зборів та визначення та визначення напрямів його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення електронного урядування в

Україні розглядалися у працях Архипової Є. О., О.П. Дубаса, О. Баранова, Клімушкіна П. С., І. Коліушка, І.М. Колесніченко, Куспьяк І., І.П. Лопушинського, А. В. Мезенцев, В.В. Марченко та інших. Запровадження електронного урядування у податковій системі України розглядалося, зокрема, такими вченими, як, Н.І. Коваль, С.О. Марченко, О.Д. Скапоущенко, В.В. Тильчик, В.С. Чичилук, А.В. Янчев та іншими. Подальше становлення системи електронного урядування, розширення застосування інформаційно-комунікативних технологій у сфері адміністрування податків та зборів зумовлює актуальність дослідження даного питання.

Метою характеристика електронного урядування у сфері адміністрування податків і зборів, виявлення проблем правового регулювання та визначення напрямів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Електронне урядування в науковій літературі розглядається по-різному, наприклад як інноваційну форму державного управління [4, с. 25-29], як концептуальний підхід до функцій уряду, процес співпраці влади з громадянами за допомогою інформаційно-комунікативних технологій за для збільшення можливостей для громадян [6, с. 398], як форму організації державного управління [1], спосіб організації державної влади [13]. Проте об'єднуючою ключовою характеристикою всіх цих підходів стає застосування інформаційно-комунікативних технологій у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні електронне урядування визначається формою організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [5]. На нашу думку, застосування інформаційно-комунікативних технологій не створює нового виду, способу чи форми діяльності органів влади, як і нової функції державного управління, а формує новий спосіб передачі інформації, полегшує контакти органів публічної адміністрації між собою, а також фізичними та юридичними особами. Тому електронне урядування доцільно характеризувати як використання інформаційних та комунікативних технологій для ефективного виконання функцій органами публічної адміністрації.

Адміністрування податків і зборів являє собою достатньо складну за змістом діяльність Державної

фіскальної служби (далі – ДФС), яка являє собою комплекс рішень та процедур, за допомогою яких контролюючі органи організують та реалізують податкову політику держави, і в результаті чого платники податків мають змогу реалізувати свої права та обов'язки щодо погашення своїх податкових зобов'язань.

Основними завданнями із забезпечення розвитку електронного урядування у сфері фінансової та бюджетної політики в Концепції розвитку електронного урядування визначено: розвиток електронного кабінету платника податків; розвиток автоматизованої системи митниці “єдине вікно”; удосконалення автоматизованих процесів формування та виконання бюджетів різних рівнів; запровадження електронних акцизних марок [5]. На підставі аналізу змін податкового законодавства можна стверджувати, що реалізація більшості із зазначених напрямків поступово здійснюється, за винятком створення електронної системи контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів.

Узагальнюючи напрямки здійснення електронного урядування у податковій сфері, можна визначити основними такі.

По-перше, це сервісне обслуговування платників податків з використанням інформаційно-комунікативних технологій, зокрема це подання податкової звітності в електронному вигляді, адміністрування податку на додану вартість, функціонування електронного кабінету платника податків, запровадження "Єдиного вікна для міжнародної торгівлі" на митниці.

Напрямом електронного адміністрування податку на додану вартість, який створив найбільше проблем на практиці є блокування податкових накладних. Аналізуючи дану ситуацію, можна виділити такі недоліки: 1) система блокування податкових накладних, запроваджена у 2017 році, не враховувала багато практичних аспектів функціонування, що спричинило масове блокування податкових документів, складених добросовісними платниками податків; 2) недостатня кількість працівників комісій, які розглядали звернення щодо поновлення реєстрації податкових накладних і розрахунків коригування, і як результат, відповіді на такі звернення надавались із порушенням строків, визначеними на це законодавством; 3) через недостатню продуманість процедури блокування та поновлення реєстрації податкових документів, комісії не надавали чітких формулювань причин зупинення реєстрації, в результаті чого платники податків не мали змоги з'ясувати, які документи необхідно надати для поновлення реєстрації вищевказаних документів, що призводило до нових

відмов; 4) відсутність результату від звернення до комісії ДФС змусило платників податку звертатися до суду для поновлення своїх прав щодо користування податковим кредитом та поновлення реєстрації їх податкових документів, що супроводжується значним використанням коштів та часу з боку як держави, так і платників податку.

Ще однією проблемою, яка виникла у платників ПДВ стало блокування податкових накладних у випадках, коли платники податку здійснював діяльність, що не була пов'язана з його попередньою діяльністю, і при автоматичній перевірці податкової накладної, система може блокувати такі податкові накладні, навіть якщо це були реальні, добросовісні господарські операції. Якщо звернутися до "Порядку зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних", то у даному документі наявні пункти 29-31, у яких сказано, що платник податку має право подати до Державної Фіскальної служби відповідну таблицю з даними платника податку, у якій зазначаються види економічної діяльності відповідно до Класифікатора видів економічної діяльності, коди товарів УКТЗЕД та коди послуг відповідно до Державного класифікатора продукції та послуг. Слід звернути увагу на те, що законодавцем було використане формулювання "має право", що робить дану норму диспозитивною, тобто такою, що не має обов'язкового характеру, що, на нашу думку, і спричинило те, що платники податку не вважали за необхідне подавати відповідну таблицю до ДФС і не могли передбачити, що це стане причиною блокування податкових накладних. Саме тому можемо зробити висновок, що перш за все, така ситуація склалася через недосконалість автоматизованої системи перевірки податкових накладних, по-друге, навіть при такому недоліку, якщо б законодавець надав пунктам 29, 30 і 31 "Порядку зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних" імперативного характеру, то платники податку звернули на них більшу увагу, а тому багатьох випадків зупинення реєстрації податкових накладних можна було б уникнути.

Стосовно роботи в електронному кабінеті, то слід відмітити, що реалізація даного напрямку передбачає обов'язкову наявність відповідного технічного оснащення і залежність від його справної та коректної роботи. Адже в разі виникнення технічної помилки, користувач може бути позбавлений можливості здійснення своїх обов'язків, наприклад, щодо подачі звітності до контролюючих органів і, навіть у разі подачі

повідомлення про наявність помилки, платник податку буде залежати від рішення методолога електронного кабінету про наявність помилки та буде змушений чекати її виправлення, причому строк виправлення помилок законодавчо не визначений, дане завдання покладається на самого методолога. Таким чином, можна вважати, що даний аспект порушує принцип ефективності публічної адміністрації, а також створює загрозу реалізації права користувача на "заборону втручання або обмеження можливостей для користувача при роботі з електронним кабінетом".

Другим напрямом здійснення електронного урядування у сфері адміністрування податків та зборів можна вважати здійснення електронних перевірок платників податків, передбаченої абз. 7 підпункту 75.1.2 пункту 75.1 статті 75 Податкового кодексу України. Порядок подання платником податків заяви про проведення документальної невідної позапланової електронної перевірки та прийняття рішення контролюючим органом про проведення такої перевірки затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 20.11.2015 №1040.

Третім напрямом здійснення електронного урядування в податковій сфері можна вважати обмін інформацією в електронному вигляді з органами влади для здійснення інформаційно-аналітичної діяльності контролюючих органів. Наприклад, відповідно до п. 5 Постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2010 р. № 1245 "Про затвердження Порядку періодичного подання інформації органам державної податкової служби та отримання інформації зазначеними органами за письмовим запитом" [11] передбачає можливість обміну інформації в електронному вигляді.

Показовим прикладом повноцінного запровадження принципів електронного урядування є надання відповідно до ст. 172 Податкового кодексу України посадовим особам контролюючих органів доступу до даних "Єдиної бази даних звітів про оцінку" щодо об'єктів нерухомості, оціночна вартість яких визначається та перевіряється, можливість доступу до цієї інформації нотаріусів та контролюючих органів у межах повноважень [7]. Зазначена можливість спрощує витрати на адміністрування податків та зборів, що в цілому сприяє реалізації такого принципу податкового законодавства як економічність оподаткування.

Відбувається і спеціальний обмін інформації щодо державної реєстрації прав на нерухоме майно. Передача цієї інформації здійснюється на центральному рівні між Мін'юстом і ДФС в електронній формі телекомунікаційними каналами зв'язку відповідно до Постанови Кабінету

Міністрів України від 31 травня 2012 р. № 476 "Про затвердження Порядку подання органами державної реєстрації прав на нерухоме майно та органами, що здійснюють реєстрацію місця проживання фізичних осіб, відомостей, необхідних для розрахунку податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки" [12]. Спільним Наказом Міністерства юстиції України та Міністерства фінансів України від 02.11.2018 № 3424/5/874 "Щодо деяких питань подання інформації, необхідної для забезпечення ведення обліку платників податків, а також обчислення та справляння податків і зборів" [14] визначено, що технічна підтримка подання інформації здійснюється Державним підприємством «Інформаційний центр» Міністерства юстиції України. Причому формат передачі даних передбачає їх подальше використання саме в електронному вигляді в роботі власних інформаційних ресурсів, що є реалізацію принципу сумісності даних, який є важливим для реалізації електронного урядування в цілому.

Четвертим напрямом здійснення електронного урядування в податковій сфері є отримання інформації від осіб, що сприяють сплаті податків і зборів, до яких насамперед слід віднести нотаріусів. Так, у ст. 172-173 Податкового кодексу України визначаються правові засади оподаткування операцій з рухомим та нерухомим майном, а також встановлюється обов'язок нотаріусів подавати інформацію про такі провочини до ДФС. Подання цієї інформації здійснюється за формою 1ДФ відповідно до Порядку заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку затверджено наказом Міністерства фінансів України від 13.01.2015 № 4 [8]. А у ч. 1 ст. 170 Податкового кодексу України визначено правила оподаткування доходів від надання нерухомості в оренду, зокрема передбачено обов'язок нотаріусів у разі вчинення нотаріальної дії щодо посвідчення договору оренди об'єктів нерухомості надіслати інформацію про такий договір ДФС за податковою адресою платника податку – орендодавця. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. № 1242 затверджено зразок повідомлення про нотаріальне посвідчення договору об'єктів нерухомості [10]. Зазначимо, що у цих випадках нотаріус не зобов'язаний подавати інформацію в електронному вигляді, це його право.

У зв'язку з покладеними на нотаріусів обов'язками, дослідники відносять їх або до податкових агентів [3] або до осіб, які сприяють сплаті податків та зборів [2, с. 10]. Проте зазначені

обов'язки нотаріусів не відповідають статусу податкових агентів, адже сплата податків здійснюється платниками податків самостійно, тому відбувається саме сприяння сплаті податків. В той же час можна стверджувати, що зазначений напрям створює невиправдане в умовах розвитку сучасних інформаційно-комунікативних технологій додаткове фінансове та організаційне навантаження на осіб, що здійснюють нотаріальну діяльність. Концепція розвитку електронного урядування визначає одним з принципів її реалізації принцип одноразового введення інформації. В даному прикладі, відповідно до Закону України "Про державну реєстрацію майнових прав на нерухоме майно та їх обтяжень" від 1 липня 2004 року № 1952-IV інформація про зазначені правочини вноситься до відповідного державного реєстру [9], отже складати нові документи та подавати таку інформацію недоцільно, більш ефективним була б можливість отримання відповідної інформації з реєстру. Згаданою вже Постановою Кабінету Міністрів України від 31 травня 2012 р. № 476 передбачається отримання інформації про об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості, у тому числі їх часток, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб. На нашу думку, слід розширити обсяг інформації, яку може отримувати ДФС, та налагодити роботу відповідних інформаційних ресурсів на основі наявних даних.

Висновки. Підсумовуючи дослідження правового регулювання електронного урядування у сфері адміністрування податків і зборів в Україні, слід зазначити, що в Україні відбувається становлення електронного урядування, в тому числі і в податковій сфері на основі напрямів визначених в Концепції розвитку електронного урядування. За винятком електронного адміністрування акцизного податку інші напрямки динамічно розвиваються, що на практиці створює деякі проблеми функціонування електронного урядування в сфері адміністрування податків і зборів.

Електронне урядування у податковій сфері реалізується як сервісне обслуговування платників податків з використанням інформаційно-комунікативних технологій; шляхом проведення електронних перевірок платників податків; шляхом обміну інформацією в електронному вигляді з органами влади для здійснення інформаційно-аналітичної діяльності контролюючих органів; отримання інформації від осіб, що сприяють сплаті податків і зборів. Електронне урядування передбачає застосування інформаційних та комунікативних технологій для ефективного виконання функцій органами публічної

адміністрації, в даному випадку ДФС. Проте не всі із зазначених напрямів його здійснення забезпечують таку ефективність, створюючи проблеми в реалізації прав платників податків. Зокрема, це стосується електронного адміністрування податку на додану вартість, в частині блокування податкових накладних, а також проблеми у роботі електронного кабінету платників податків.

Можна запропонувати такі шляхи вирішення проблеми, яка стосується технічних недоліків системи адміністрування ПДВ: надати платникам податку альтернативу подання податкової звітності у паперовому вигляді за наявності технічних проблем або запровадити певний вид документу (квитанції), яка підтверджувала б намір платника податку відправити звітність або податковий документ до контролюючих органів, і таким чином, вберегла б останнього від відповідальності за порушення строків подання податкових накладних та подання податкової звітності. Разом із цим, пропонуємо надати покупцю можливість користування своїм податковим кредитом за умови наявності вищевказаного підтверджуючого документу.

Стосовно проблеми зупинення реєстрації податкових накладних та розрахунків коригування,

можна запропонувати такі правові та організаційні заходи: запровадити нульове декларування платниками податків залишків товарів, які були придбані ними до введення системи електронного адміністрування ПДВ; збільшити чисельність працівників ДФС, які б розглядали питання про поновлення реєстрації податкових документів, що дозволило б їм надавати відповіді на такі звернення у встановлені законодавством строки більш об'єктивно та вмотивовано.

Слід наголосити також, що розвиток електронного адміністрування в сфері адміністрування податків та зборів повинен відбуватися на основі принципів сумісності даних та одноразового введення інформації, для цього надати ДФС право доступу до необхідних державних реєстрів для здійснення ефективного контролю визначення податкових зобов'язань платниками податків, здійснювати обмін відповідною інформацією з іншими органами державної влади та створення інформаційних сервісів обробки такої інформації.

Зрозуміло, що в рамках однієї статті окреслити всі існуючі в сфері електронного адміністрування податків та зборів проблеми не можливо, що зумовлює необхідність продовження дослідження правових засад його здійснення.

Література :

1. Архипова Є. О. Електронне урядування як форма організації державного управління / Є. О. Архипова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=855>.
2. Беспалова А.О. Правове регулювання адміністрування податків та зборів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук ; спец. : 12.00.07. – Одеса, 2015. – 23 с.
3. Ільєва Н.А. Питання взаємодії державних та недержавних органів з суб'єктами нотаріальної діяльності / Н.А. Ільєва // Правова держава. – 2012. – № 5. – С. 47–51.
4. Клімушкін П. С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві / П. С. Клімушкін, А. О. Серенок. – Харків : Магістр, 2010. – 312 с.
5. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>.
6. Куспляк І. С. Основні теоретичні підходи до поняття "електронне урядування" : порівняльний аналіз / І. С. Куспляк // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2010. – Вип. 40. – С. 391–400.
7. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.
8. Порядок заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 13.01.2015 № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-15>].
9. Про державну реєстрацію майнових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15>.

10. Про затвердження зразка повідомлення про нотаріальне посвідчення договору оренди об'єктів нерухомості : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. № 1242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-2010-%D0%BF>.

11. Про затвердження Порядку періодичного подання інформації органам державної податкової служби та отримання інформації зазначеними органами за письмовим запитом : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2010 р. № 1245 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245-2010-%D0%BF>

12. Про затвердження Порядку подання органами державної реєстрації прав на нерухоме майно та органами, що здійснюють реєстрацію місця проживання фізичних осіб, відомостей, необхідних для розрахунку податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2012 р. № 476 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2012-%D0%BF>.

13. Форум «Електронне урядування в Україні – ефективна влада для мешканців» (аналітична записка) / Ігор Коліушко, Степан Ванько, Ірина Шаповал ; Центр політико-правових реформ http://msdp.undp.org.ua/data/publications/policy_paper__e-governance_forum.pdf.

14. Щодо деяких питань подання інформації, необхідної для забезпечення ведення обліку платників податків, а також обчислення та справляння податків і зборів : Наказ Міністерства юстиції України та Міністерства фінансів України від 02.11.2018 № 3424/5/874 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1265-18#n22>.